

İRAN CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİM SONUÇLARI VE YENİ DÖNEM ANALİZİ

İSMET HORASANLI

SETA | PERSPEKTİF

TEMMUZ 2024 · SAYI 405

- İran Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde katılım oranlarının gitgide düşmesi ne anlama geliyor?
- Yeni Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan'ın izleyeceği muhtemel politikalar nelerdir?
 - Yeni cumhurbaşkanı hangi vaatlerde bulunuyor ve bunların ne ölçüde uygulanabilir olduğu söylenebilir?

28 Haziran 2024'te gerçekleşen İran Cumhurbaşkanlığı seçiminin birinci turunda adaylardan hiçbirinin yüzde 50+1 oy alamaması nedeniyle seçim ikinci tura kaldı. İkinci tur, ilk turda en fazla oy alan iki aday (Mesud Pezeşkiyan ve Said Celili) arasında gerçekleşti. Seçimin ilk turunda Pezeşkiyan oyların yüzde 42,45'ini ve Celili de yüzde 38,61'ini alarak ilk iki sırada yer aldı. Pezeşkiyan reformcu kanadı temsil ederken Celili ise muhafazakar kanadın temsilcisiydi. İkinci turda ise Pezeşkiyan

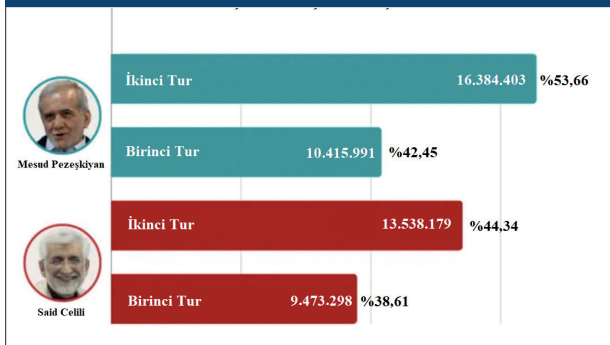
oyların yüzde 53,66'sını ve Celili yüzde 44,34'ünü aldı. Böylece Mesud Pezeşkiyan İran'ın dokuzuncu cumhurbaşkanı seçildi.¹

SEÇİME KATILIM ORANI VE HALKIN MESAJI

Cumhurbaşkanlığı seçiminin birinci turuna katılım oranı yüzde 39,96 olurken 1979 Devrimi'nden bu yana en düşük katılımı seçim gerçekleşti. Resmi rakamlara göre 61 milyon 452 bin 321 seçmenden 24 milyon 535 bin 185 seçmen sandığa gitti. Pezeşkiyan 10 milyon 415 bin 991 oy ve Celili de 9 milyon 473 bin 298 oy aldı. En yüksek katılım oranı yüzde 60,3 ile Güney Horasan vilayetinde ve en düşük katılım oranı ise yüzde 23 ile Tahran şehri ve Kürdistan vilayetinde gerçekleşti.²

İkinci turda ise katılım oranı yaklaşık yüzde 10'luk artış gösterdi. Kullanılan toplam oy sayısı 30 milyon 530 bin 175 olarak ilan edildi. Böylece toplam seçmenin yüzde 49,8'inin sandığa gittiği anlaşıldı. En yüksek

GRAFİK 1. İRAN CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİM SONUÇLARI
(2024, YÜZDE)

Kaynak: "Mesud Pezeşkiyan der İntihabat-i Riyaset Cumhuri İran Piroz Şod", BBC Farsça, 6 Temmuz 2024, <https://www.bbc.com/persian/articles/c4ng07dnk20o>, (Erişim tarihi: 6 Temmuz 2024).

1 "Netice-yi Nihai İntihabat Riyaset Cumhuri Çehardehom İlam Şod", Donya-e-Eqtesad, 6 Temmuz 2024, <https://donya-e-eqtesad.com/fa/tiny/news-4083858>, (Erişim tarihi: 6 Temmuz 2024).

2 "Mizan-i Müşareket der İntihabat-i Riyaset Cumhuri Çehardehom", Fararu, 29 Haziran 2024, <https://fararu.com/fa/news/749237>, (Erişim tarihi: 4 Temmuz 2024).

İSMET HORASANLI

Lisans derecesini Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden almıştır. Aynı üniversitede "Devrim Sonrası İran'ın Körfez Bölgesine Yönelik Dış Politikası" başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamlamıştır. 2014'te ABD'de bulunduğu dönemde CIEE'nin düzenlediği "CIEE Civic Leadership Summit" programına katılma hakkı kazanıp programı başarıyla tamamlamıştır. 2017-2021 arasında İRAM'da çalışan Horasanlı bir dönem SETA Berlin'de staj yapmıştır. Halihazırda AYBU/ULİSA Güvenlik Çalışmaları'nda ikinci yüksek lisans eğitimine devam etmekte ve SETA Dış Politika biriminde çalışmaktadır. Çalışmalarında Afganistan, İran dış politikası ve Körfez bölgesine ağırlık vermektedir. İleri düzeyde İngilizce ve Farsça, orta düzeyde Peştuca ve Arapça bilmektedir.

GÖRSEL 1. HUMEYİNİ'NİN SÖZÜNÜN YAZILI OLDUĞU OY SANDIKLARI

Kaynak: "Namzedha be Netayeci İntihabat-i Riyaset Cumhuri Temkin Konend", Mehr Haber Ajansı, 28 Haziran 2024, <https://mehrnews.com/x35hF7>, [Erişim tarihi: 6 Temmuz 2024].

katılım oranı yüzde 70,8 ile yine Güney Horasan vilayetinde görülürken en düşük katılım oranı ise yine yüzde 29,24 ile Kürdistan vilayetinde gerçekleşti.³ Pezeşkiyan 16 milyon 384 bin 403 oy alırken Celili 13 milyon 538 bin 179 oy aldı. Dolayısıyla birinci tura nazaran Pezeşkiyan'ın oyunda yaklaşık 6 milyon ve Celili'nin oy sayısında 4 milyonluk artışın olduğu görülmüştür.⁴ Bu artış değerlendirirken Galıbağ'ın –tıpkı Celili gibi– muhafazakar kanattan gelerek birinci turda 3 milyon 383 bin 340 oy aldığını da dikkate almak gerekir.⁵

³ "Amar-i Müşareket-i Merdom der Dovri Dovvom-i İntihabat be Tefkik-i Ostanha", Alef, 7 Temmuz 2024, <https://www.alef.ir/news/4030417081.html>, [Erişim tarihi: 8 Temmuz 2024].

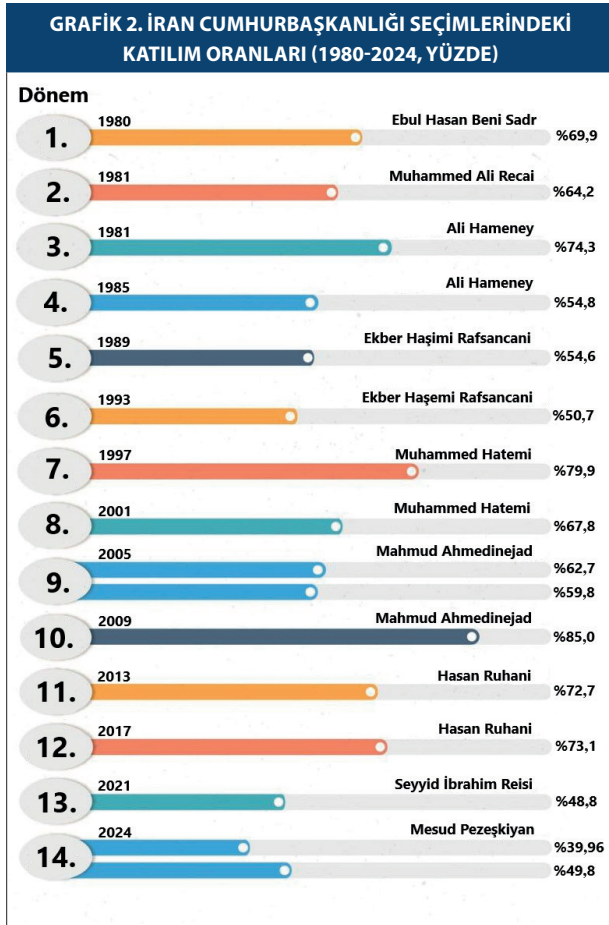
⁴ "Netayic-i Dovri Dovvom-i İntihabat-i Riyaset Cumhuri 1403/Pezeşkiyan Nohumin Reis-i Cumhuri İran Şod", Tabnak, 6 Temmuz 2024, <https://www.tabnak.ir/005EFE>, [Erişim tarihi: 6 Temmuz 2024].

⁵ "Netayic-i Nihayi Dovri Evveli İntihabat-i Riyaset Cumhuri 1403 İlam Şod", Fardaye Egtesad, 29 Haziran 2024, <https://fardayeghtesad.com/xmwh>, [Erişim tarihi: 6 Temmuz 2024].

İran seçimlerinde her yer İran devriminin lideri Ayetullah Humeyni'nin 15 Haziran 1979'daki konuşmasında kullandığı "Ölçüt milletin oyudur" sözüyle donatılır.⁶ Bu söz oy sandıklarının üzerinde de yazılıdır. Bu seçim psikolojisiyle yetişen İranlılar siyasi iradesini oy kullanarak gösterdiği gibi oy kullanmayarak da göstermektedir. Zira eğer ölçüt milletin oyu ise toplumun önemli bir kesiminden oy alamayan sistemin meşruiyeti de tartışma konusudur. Nitekim sisteme karşı rahatsızlıkların arttığı İran'da seçimlerde oy kullanma oranı da gitgide düşmüştür. Bu oran özellikle Mahmud Ahmedinejad'ın kazandığı 2009'daki tartışmalı seçimden sonra daha da düşmeye eğilimli bir seyir izlemiştir. Zira o dönemde Ahmedinejad'ın rakibi olan reformcu Mir Hüseyin Musevi'nin seçim sonuçlarını kabul et-

⁶ "Evvelin Bari ki İmam ez 'Mizan, Rey-i Millet Est' Sohen Gof", Humeyni'nin Resmi Web Sitesi, <https://tinyurl.com/ms89d2w3>, [Erişim tarihi: 6 Temmuz 2024].

memesiyle birlikte “Yeşil Hareket” olarak bilinen protestolar başlamıştır. Söz konusu protestoların artçaları günümüze kadar zaman zaman baş göstermektedir.⁷ O dönemde başlayan rahatsızlıkların devam etmesi ve son dönemlerde müesses nizamın seçimlere ciddi müdahaleleri sonucunda sandığa küsenlerin sayısı giderek artarken İran halkı demokratik tepkisini sandıklara gitmeyerek göstermiştir.

Kaynak: “Mizan-i Müşareket-i Merdum der Edvar-i İntihabat-i Riyaset Cumhuri İnan”, ISNA, 6 Temmuz 2024, isna.ir/xdRsp3, (Erişim tarihi: 7 Temmuz 2024).

Son dönemlerde Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerine Anayasayı Koruyucular Konseyinin ciddi müdahaleleri söz konusu olunca seçime katılım oranları da düşmüştür. 1 Mart 2024'te yapılan parlamento seçimlerinde resmi verilere göre katılım oranı

⁷ Lee Keath, “2009 vs Now: How Iran’s New Protests Compare to the Past”, Associated Press, 3 Ocak 2018.

yüzde 41 ve sandığa atılan boş oy yüzde 5 olmuştur.⁸ Böylece 12. dönem İslami Şura Meclisi seçimi devrimden bu yana en düşük katılımı parlamento seçimi olarak kayıtlara geçmiştir. Bundan önceki en düşük katılım ise yüzde 42,5 katılım oranıyla 2020’de yapılan bir önceki parlamento seçimine aittir.⁹ Benzer şekilde en son yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunda katılım oranı yüzde 39,96 olarak gerçekleşmiş ve bu da devrimden bu yana en düşük katılımı seçim olmuştur. Rekorunu ise yüzde 48,8 katılım oranıyla 2021’de yapılan bir önceki Cumhurbaşkanlığı seçiminden almıştır.¹⁰ 2021 Cumhurbaşkanlığı seçiminde dikkat çeken bir diğer husus ise geçersiz oy oranıdır. Resmi verilere göre bu seçimde sandığa atılan toplam geçersiz oy sayısı 3 milyon 720 bin 680 olurken cumhurbaşkanı olarak seçilen İbrahim Reisi’den sonra yüzde 13 oranıyla ikinci sırada yer almıştır.¹¹

Dolayısıyla dini lideri doğrudan seçemeyen İran halkı doğrudan seçebildiği cumhurbaşkanı ve parlamento üyeleri aracılığıyla iradesini yansıtarak sesini duyurmaya çalışmaktadır. Ancak Anayasayı Koruyucular Konseyinin artan kısıtlamaları nedeniyle bu mecralara da güvenini yitiren seçmen son çareyi seçimi boykot etmekte bulmaktadır. Başka bir ifadeyle seçimle seslerini duyuramayanlar seçime katılmayarak seslerinin yankılanmasına çalışmaktadır. Nitekim son seçimde Pezeşkiyan’ı destekleyen önceki İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif seçimin ikinci turundan kısa bir süre önce bir video yayınlayarak şu ifadeleri kullanmıştır:

⁸ “Vezir-i Keşver: Nerhi Müşareket-i 41 Dersedi İntihabat/Ara-yi Sefid 5 Dersed Bod”, IRNA Haber Ajansı, 4 Mart 2024, <https://irna.ir/xjPXFm>, (Erişim tarihi: 7 Temmuz 2024).

⁹ “İran’da Parlamento Seçimleri: Rekor Düşük Katılımın Ardından Sertlik Yanlısı Muhafazakarlar Önde”, Euronews Türkçe, 3 Mart 2024.

¹⁰ “Payinterin Mizan-i Müşareket-i İntihabat-i Riyaset Cumhuri”, BBC Farsça, 29 Haziran 2024, <https://www.bbc.com/persian/articles/cyx5y-7y5q3go>, (Erişim tarihi: 7 Temmuz 2024).

¹¹ “İntihabat-i 1400; Mizan-i Müşareket 48.8 Dersed İlam Şod”, BBC Farsça, 19 Haziran 2021, <https://www.bbc.com/persian/iran-57539695>, (Erişim tarihi: 10 Temmuz 2024).

Birinci turda seçime katılmayanlar; siz önceki turda mesajınızı verdiniz. Şimdi ise seçime katılarak o mesajı tamamlamanız gerekir.¹²

Son seçimlere bakıldığında birinci turda halkın yüzde 60'ının sandığa gitmediği anlaşılmaktadır. Seçime gitmeyen seçmenin ağırlıklı olarak değişim isteyen ve Anayasayı Koruyucular Konseyinin sunduğu adaylarla gözle görülür bir değişimin gerçekleşmeyeceğini veyahut cumhurbaşkanının yetkilerinin değişim için yeterli olmadığına inanan seçmen olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Seçimleri boykot eden seçmeni iki gruba ayırmak mümkündür: Birincisi rejime karşı tamamen umudunu yitiren ve kökten bir değişim isteyen grup. Bu grup "Ber-endaz" ismiyle de zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Grubun temel sloganını "İshtaleb Usulgera, Dige Tamume Macera" (Reformcu-Muhafazakar, Mesele Bitmiştir) ifadesi oluşturmaktadır.¹³ İkinci grup ise tamamen mevcut rejime karşı olmayıp kadın hakları, ifade özgürlüğü ve insan hakları gibi konularda değişim isteyen gruptur. Nitekim ikinci turda Pezeşkiyan'ın oy oranında yaklaşık yüzde 11'lik artışın meydana gelmesini bu grubun sandığa gitmesine bağlamak mümkündür. Zira Pezeşkiyan bahsedilen konularda değişim vadetmektedir. Bunun yanı sıra Celili'nin "aşırı muhafazakar" kanattan gelmesinin meydana getirdiği endişe de bu artışın gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

PEZEŞKİYAN DÖNEMİNİN MUHTEMEL DİNAMİKLERİ

Öncelikle Pezeşkiyan'ın öz geçmişine değinmekte fayda bulunmaktadır. Zira Pezeşkiyan söylemleriyle olduğu kadar kişisel hayatı ve öz geçmişiyle de insanlarda güven oluşturmuştur. Örneğin seçim kampanyası sürecinde Pezeşkiyan görev süresi boyunca asla yalan söylemeyeceğini, boş vaatlerde bulunmayacağını ve vaatlerini gerçekleştiremediğinde de istifa edeceğini vurgulamıştır. Kişisel hayatıyla ilgili kızı Zehra

12 Cevad Zarif, X, 5 Temmuz 2024, <https://x.com/JZarif/status/1809251242566193614>, (Erişim tarihi: 7 Temmuz 2024).

13 "Camia-yi bi Ser-i İnan; Tebelvor-i Şuar-i İshhtaleb-Usulgera, Dige Tamume Macera!", TABNAK, 17 Aralık 2019, <https://www.tabnak.ir/003xiQ>, (Erişim tarihi: 7 Temmuz 2024).

Pezeşkiyan ve iki oğlu, verdikleri röportajlarda halka dokunan bazı ince detaylar sunmuştur. Çocuklarının verdiği bilgiye göre 1994'te bir trafik kazası sonucunda Pezeşkiyan eşi ve bir çocuğunu kaybettikten sonra bir daha evlenmemiş, sebebini de eşine ve çocuklarına olan duygusal bağlılığı olarak belirtmiştir.¹⁴ Anlaşılan o ki Pezeşkiyan'ın her ne kadar gelecek kadrosuyla ilgili somut programları bulunmasa da kişisel hayatındaki tutumları, uzun süre yönetimde görev almasına rağmen kirli bir geçmişinin olmaması ve mütevazı bir hayat sürmesi seçmenin kendisine güven duymasını sağlamıştır.

Pezeşkiyan'ın geleceğe yönelik vaatlerine bakıldığında detaylı bir programının olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu açıdan seçim kampanyası sürecinde rakipleri tarafından sürekli eleştirilmiştir. Bu eleştirilere karşı Pezeşkiyan her konuda uzman olmadığını ancak seçildiğinde uzman ve işin ehli kişilerle çalışarak teknik detayları içeren bir program oluşturacağını vurgulamıştır. Fakat ana hatlarıyla Pezeşkiyan'ın söylemlerinde aşağıdaki hususlar ön plana çıkmaktadır.

İÇ POLİTİKA

- Kadınlara daha fazla özgürlük sağlanması
- Basın özgürlüğü ve internet sansürünün kaldırılması
- Rantçılık ve yolsuzluklarla mücadele edilmesi
- Uzman ve işinin ehli kişilerin istihdam edilmesi
- Toplum eşitliğinin sağlanması ("Yönetime Başka Millete Başka Sofra Açılmamalı" sloganı)
- Devlet ve millet arasında oluşan boşluğun kapatılması

Pezeşkiyan iç politikada kadın hakları ve özgürlükleri konusunda 2022'de Mehsa Emimi'nin ölümünden sonra ortaya çıkan rahatsızlıklara yönelik diğer adaylara

14 "Delil-i İzdivaç Nekerden-i Mesut Pezeşkiyan ez Zaban-i Peseraneş", Saed News, 11 Haziran 2024, <https://saednews.com/.post/dlyl-azdo-aj-nkrdn-msaod-pzshkyan-az-zban-psransh-aks-30-sal-ofadary-bh-hms-r-kar-hr-mrdy-nyst-3mqo>, (Erişim tarihi: 7 Temmuz 2024).

INFOGRAFİK 1. İRAN'IN 9. CUMHURBAŞKANI: MESUD PEZEŞKİYAN

İran'da yapılan 14'üncü dönem Cumhurbaşkanlığı Seçimleri'nde muhafazakar rakibi Said Celili'ye karşı kazanarak ülkenin 9'uncu Cumhurbaşkanı olan Mesud Pezeşkiyan, yalnızca siyasi geçmişiyle değil, aynı zamanda kendine özgü duruşuyla öne çıkıyor

İRAN'IN 9'UNCU CUMHURBAŞKANI

Mesud Pezeşkiyan

1954

Mahabad kentinde, İranlı Türk bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi

Tebriz Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu

1980-1988

İran-İrak savaşında hem muharip hem de doktor olarak görev yaptı

1993

Tebriz Sağlık Bilimleri Üniversitesinde kalp cerrahisi uzmanlığını aldı

1994-1999

Tebriz Sağlık Bilimleri Üniversitesi Rektörü olarak görev yaptı

1994

Eşi ve bir oğlunu trafik kazasında kaybetti

1997

Sağlık Bakanı Yardımcısı oldu

2001-2005

Hatemi döneminde Sağlık Bakanlığı yaptı

2008

Genel Seçimlerde Tebriz Milletvekili olarak Meclise girmeyi başaran Pezeşkiyan, o tarihten bu yana beş dönem Tebriz'i temsilen görev yaptı

2016

İran Meclis Başkan Yardımcısı olarak 4 yıl görev yaptı. Bu süreçte nükleer anlaşma ve Batı'yla iyi ilişkileri savundu

2021

Pezeşkiyan'ın seçimlerdeki adaylık başvurusu Anayasayı Koruyucular Konseyi tarafından reddedildi

1 Mart'ta yapılan Milletvekili Seçimlerinde ise Tebriz Milletvekili olarak yeniden Meclis'e girdi

2024

Pezeşkiyan, 2005'ten sonra İran'da cumhurbaşkanı seçilen ilk reformist isim oldu

06.07.2024

Kaynak: Elmurod Usabaliev, "İran'ın 9'uncu Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan", Anadolu Ajansı, 6 Temmuz 2024.

nazaran daha rasyonel bir tutum sergilemiştir. Seçim sürecinde adaylar arasında Pezeşkiyan, Mehsa Emini hakkında görüş bildiren tek aday olmuştur. Pezeşkiyan bu konuda “Ben bir doktorum, birini canlı alıp ölü geri veremezsiniz, böyle olsa da açıklık getirmeniz gerekir” ifadesini kullanarak Mehsa Emini’nin gözetilmesine alındığı dönemde kendisine olması gerektiği gibi davranılmadığını söylemiştir. Pezeşkiyan bu konuda yetkililerin şeffaf davranmadığını da vurgulamıştır.¹⁵ Basın özgürlüğü Pezeşkiyan’ın vurguladığı bir diğer meseledir. Ona göre basını kısıtlayanlar yolsuzluk yapanlar ve şeffaf olmayanlardır. Zira bu kesim basının ortaya çıkaracağı kirli çamaşırlardan korkmaktadır. Pezeşkiyan bu doğrultuda örnek olarak milyonlarca paranın kontrolsüzce hesaptan hesaba transfer edildiğini belirtmiş ve para transferleri hakkında şeffaflık getireceğini ifade etmiştir.

İran’ın uzun süredir gündeminde olan bir diğer mesele de göçmen meselesidir. Pezeşkiyan bu konuda “denetleme ve izleme” politikasını takip edeceğini ifade etmiştir. Pezeşkiyan bu politikayla göçmenlerin nerede yaşadığı ve ne tür eylemlere karıştığının kolaylıkla izlenebileceğini savunmaktadır. Bir diğer iç politika meselesi olarak üniversite hocalarının işten atılmasına sert bir şekilde karşı çıkan Pezeşkiyan hiç kimsenin gereksizce işten atılmayacağını belirtmiştir. Pezeşkiyan mevcut durumda bu meselenin rantçılıkla ilgili olduğunu savunmuştur. İnternet sansürünün kaldırılması Pezeşkiyan’ın uygulamak istediği bir diğer politikadır. İran’ın resmi radyo ve televizyon kurumu olan “Seda ve Sima”nın cumhurbaşkanı adaylarının kültür politikalarının tanıtılması adına düzenlediği “Kültür ve Sanat” oturumunda Pezeşkiyan’ın danışmanlarından Seyyid Muhammed Beheşti internet sansürüyle toplumu yönetmeyi “dikenli telle selin önünü kapatmaya çalışmaya” benzetmiştir. Beheşti sansür yerine teşvik ve yönlendirme politikasını önermiştir.¹⁶

15 “İzharat-i Kabil Taamul-i Mesut Pezeşkiyan der Bare Macera-yi Mahsa Emini”, Khabar Online, 20 Eylül 2022, khabaronline.ir/xjFZj, (Erişim tarihi: 8 Temmuz 2024).

16 “Film-i Kamil-i Mizgerdi Ferhengi Mesut Pezeşkiyan ba Huzur-i Muhammed Fazili ve Seyyid Muhammed Beheşti (30 Hordad 1403)”, Shahrara News, 19 Haziran 2024, <https://shrr.ir/000z39>, (Erişim tarihi: 8 Temmuz 2024).

DIŞ POLİTİKA

- Diğer ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi
- Yaptırımların kaldırılması veya minimize edilmesi
- İran’ın FATF (Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Yönelik Mali Eylem Görev Gücü) kara listesinden çıkarılması
- Nükleer müzakerelerin yeniden canlandırılması
- Komşu ülkelerle saldırmazlık anlaşmaları imzalanması
- Çok yönlü politikaların izlenmesi

Mesud Pezeşkiyan dış politika alanında dini liderin talimatları doğrultusunda hareket edeceğini vurgulamıştır. İran dış politikası her ne kadar uygulama açısından cumhurbaşkanının sorumluluğunda olsa da genel çerçevesi dini lider tarafından belirlenmektedir. Bu doğrultuda dini lider şu üç temel unsuru belirlemiştir:

- **Onur:** Diplomasi alanında onurlu bir duruş sergilenmesidir.
- **Hikmet:** İran’ın çıkarları gözetilerek anlaşma ve iş birliği yapılmasıdır.
- **Maslahat:** Gerektiğinde sorunların aşılması için esneklik gösterilmesidir.

Cumhurbaşkanının belirlenen bu temel ilkeler doğrultusunda dış politikayı uygulaması gerekmektedir. Bahsedilen unsurlardan da anlaşılacağı üzere esasında cumhurbaşkanını kısıtlayan bir husus yoktur. Bu konuda cumhurbaşkanının elini bağlayan unsur dini lidere karşı hesap verme sorumluluğunun bulunmasıdır. Zira dini lider istemediği bir dış politikayı veto edebilme yetkisine sahiptir. Dolayısıyla cumhurbaşkanının dış politikasını uygularken dini liderin vetosuyla karşılaşmaması onunla geliştireceği ilişkisine bağlıdır. Durumun farkında olan Pezeşkiyan reformcu çizgiden gelmesine rağmen negatif bir ilişkinin gelişmemesi adına mümkün oldukça Ali Hamaney’e yakın durmaya çalışmıştır. Nitekim seçim zaferinden sonraki ilk konuşmasının

da başarısını dini lidere borçlu olduğunu ima etmiştir.¹⁷ Hamaney ise bir önceki Cumhurbaşkanı Reisi'nin yolundan devam etmesi konusunda Pezeşkiyan'a tavsiyelerde bulunmuştur.¹⁸

Bütün bunlara rağmen mevcut bürokratik engelleri aşarak gerçekleştirebileceği değişim umuduyla Pezeşkiyan dış politikasında belirli konulara ağırlık vereceğini ifade etmiştir. Bu politikaların en belirginini ise yaptırımların kaldırılması oluşturmuştur. Zira Pezeşkiyan yaptırımların varlığında yaşamının mümkün olduğunu ancak gelişmenin mümkün olmadığını savunmuştur. İran ekonomisini mevcut durumuna getiren en önemli unsurlardan birinin Batı ve özellikle ABD tarafından uygulanan yaptırımlar olduğunu vurgulamıştır. Pezeşkiyan'a göre son dönemlerde Ortadoğu'da meydana gelen gelişmeler İran'ın elini güçlendirmiş ve Batı ile olası bir müzakere masasına daha güçlü oturmasını sağlayacaktır. Pezeşkiyan bu bağlamda Seda ve Sima'nın cumhurbaşkanı adaylarının siyasi programlarının tanıtılması adına düzenlediği "Siyasi Oturum" programında "Milletin gözünü TV'ye dikip gene hangi yaptırımın geleceğini merakla izlemesini istemiyorum" ifadesini kullanmıştır.

Bu konuya bağlı olarak Pezeşkiyan, İran'ın FATF kara listesinden çıkarılması için ciddi adımlar atacağını da söylemiştir.¹⁹ Pezeşkiyan müzakere masasına oturmadan önce ülke içerisinde farklı siyasi tarafların birleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Zira bir kesim müzakerelere devam ederken diğer kesimin müzakerelerde elde edilen anlaşmalara karşı hareket etmemesi gerekmektedir. Pezeşkiyan'ın bu söylemi Hasan Ruhani döneminde Cevad Zarif'in P5+1 ile müzakereleri devam ederken Devrim Muhafızları Ordusunun füze dene-

mesinde bulunması²⁰ ve 2020'de muhafazakarların çoğunlukta olduğu Meclisten yapılan nükleer anlaşmaya negatif etkisi olduğu düşünülen "Stratejik Girişim" adı altında bir yasanın çıkarılmasına işaret etmektedir.²¹ Ayrıca Pezeşkiyan İran dış politikasının çok yönlü olmasını, sadece Doğu ya da sadece Batı'ya yönelik olmaması gerektiğini savunmaktadır. Bu konuda Seda ve Sima'nın "Siyasi Oturum"unda "Doğuculuk ve Batıcılıktan kaçınacağım, aynı zamanda Doğu karşıtı ya da Batı karşıtı da olmayacağım" ifadesini kullanmıştır. Pezeşkiyan dış politikasının tek seçenekli, tek yönlü ve siyah-beyaz olmayacağını vurgulamıştır. Bir yandan Batı ile ilişkileri geliştirerek yaptırımları kaldıracığını diğer yandan da Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT/ECO), Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve BRICS gibi kuruluşlarla iş birliğini artıracığını söylemiştir. Kendi ifadesiyle İran'ın dış politika seçeneklerini artıracak ve böylece kimse Tahran'ın çıkarlarını göz ardı edemeyecektir.²²

Pezeşkiyan bölge ülkelerine yönelik ise güçlü bir bölgenin oluşmasını istediğini zira bunun İran'ın güvenliğini temin edeceğini söylemiştir. Bu doğrultuda bölge ülkeleriyle saldırmazlık anlaşmaları imzalayacağını belirtmiştir. Bahsedilen perspektifle Pezeşkiyan komşu ülkeleri İran'ın "medeniyet sahası" ve İslam coğrafyasını da İran'ın "güç sahası" olarak tanımlamıştır.²³

Pezeşkiyan'ın katıldığı programlarda tekrarlar söylediği hususlar ise dış politikasında olumlu ve uzlaşıcı bir politika izleyeceği, dünyaya olan yaklaşımının da fırsat odaklı olacağı ve tehdit odaklı olmayacağı şeklindedir. Bu politikalarıyla son dönemlerde artan genç nüfusun ülkeyi terk etmesini de engelleyeceğini savu-

17 "Pezeşkiyan der Evvelin Sohenrani Baad az Pirozi: Eger Hamaney Nebud İsmi ma ez Sanduk der Nemi Amed", Radyo Farda, 6 Temmuz 2024, <https://www.radiofarda.com/a/pezeshkian-s-first-speech-after-winning-iran-election/33024534.html>, (Erişim tarihi: 8 Temmuz 2024).

18 "Evvelin Tovsiye-yi Hamaney be Pezeşkiyan: İdame-yi Rah-i İbrahim Reisi", Iran Wire, 6 Temmuz 2024, <https://iranwire.com/fa/news-1/131507>, (Erişim tarihi: 8 Temmuz 2024).

19 "Mizgerd-i Siyasi Mesud Pezeşkiyan", Telewebion, 18 Haziran 2024, <https://telewebion.com/tags/0xd7348cb/episodes>, (Erişim tarihi: 8 Temmuz 2024).

20 "Azmayeş-i Muşek Dorbord Tavassot-i İran hem Zaman ba İdame-yi Müzakerat-i Hasta-i", Diyaruna, 15 Şubat 2022, https://diyaruna.com/fa/articles/cnmi_di/features/2022/02/15/feature-01, (Erişim tarihi: 8 Temmuz 2024).

21 "Kanun-i Cencali der İran; İlzami Şodeni Tevakkufi Bahşhai Kilidi Bercam ve Peşbini Mocazat-i Zindan", BBC Farsça, 3 Aralık 2020, <https://www.bbc.com/persian/iran-features-55166262>, (Erişim tarihi: 8 Temmuz 2024).

22 "İzharat-i Mesud Pezeşkiyan der Bername-yi Mizgird-i Siyasi ez Şebeke-3 Sima", ISNA, 18 Haziran 2024, isna.ir/xdRkQZ, (Erişim tarihi: 8 Temmuz 2024).

23 "Pezeşkiyan: Revabit ba Hemsayegan ra Hergez Kenar Nemigozarim", Iraf News, 18 Haziran 2024, <https://irafnews.com/?p=25157>, (Erişim tarihi: 8 Temmuz 2024).

nan Pezeşkiyan yetenekli gençlerin ülkeyi terk etmesinin İran'a yakışmadığını belirtmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İran'da seçimlere katılım oranları son dönemlerde bir düşüş seyri izlemiştir. Bu düşüşler açısından 2009 Cumhurbaşkanlığı seçimi adeta bir dönüm noktası olurken son dönemlerde Anayasayı Koruyucular Konseyinin seçim süreci üzerindeki artan baskısı ise bunun hız kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca ülkenin en üst karar mercii olan dini lideri doğru dan seçemeyen İran halkı ülkenin en üst ikinci karar mercii olan cumhurbaşkanına yönelmiştir. Zira muhafazakar düşüncelere sahip dini liderin görüşlerinde düşüncelerinin yansımadığını gören reformcu kesim daha alt bir kademedede de olsa Cumhurbaşkanlığında düşüncelerini yansıtmaya çalışmıştır. Müesses nizam bu durumdan memnun olmasa da tabandaki isteklerin karşılanması adına dengeyi korumaya özen göstermektedir.

Ancak müesses nizam ilk kez 2009 seçiminde bu hassas dengeye müdahale etme gereği duymuş ve reformcu adayın kazanmasına engel olmuştur. Durum böyle olunca iradesinin yansımadığını düşünen kesim ya aktif olarak eyleme geçerek protestolara katılmış ya da sandığa küsmüştür. Bu durum son dönemlerde Anayasayı Koruyucular Konseyinin reformcu adayları yüksek oranda reddetmesiyle birlikte giderek artmıştır. Zira istediği adayları seçim pusulasında göremeyen halk sandığa gitmeyerek tepkisini göstermiştir. Böylece oyuyla ulaştıramadığı mesajını sessizliğiyle gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Öyle ki belirli durumlarda seçime katılma kampanyalarının yanı sıra katılmama kampanyalarının düzenlendiği de görülmüştür. Zira bahsi geçen faktörler doğrultusunda İran'da seçime katılım oranını meşruiyeti sağladığı gibi katılmama oranı da bunun tersini göstermektedir.

Son Cumhurbaşkanlığı seçimine bakıldığında yönetimi ilgilendiren iki önemli mesajın olduğu anlaşılmaktadır: Birincisi ilk turda devrimden bu yana en düşük katılım gösterilerek yönetimden duyulan rahatsızlık mesajı verilmiştir. İkincisi de toplumda yük-

selen değişim isteği, adalet, dürüstlük ve eşitlik gibi konulara duyulan hasret mesajıdır. Pezeşkiyan'ın dışındaki diğer adaylar her ne kadar güçlü profillerden oluşsa da hiçbiri onun kadar mevcut sisteme eleştirel yaklaşmamış, adaletsizlik, rantçılık ve liyakatsizlik gibi konulara değinmemiştir. Aksine mevcut düzeyin birer ferdi olarak izlenimler ortaya koymuşlardır. Böylece değişim yanlısı halk farklı görünen tek aday ikinci turda daha yüksek bir katılımı cumhurbaşkanı olarak seçmiştir.

Değişim vaatleriyle cumhurbaşkanı koltuğuna oturacak olan Pezeşkiyan'ı zorlu bir süreç ve ağır sorumluluklar beklemektedir. Zira yeni cumhurbaşkanının vaatleri bir yandan müesses nizam açısından kolaylıkla esnetilmesi mümkün olmayan konular niteliğindeki diğer yandan yerine getiremediği takdirde kendisine ve reformcu kanada karşı birer negatif unsura dönüşecektir. Buna binaen Pezeşkiyan vadettiği değişimlerin gerçekleşmesi için azami çaba gösterecektir. Bu hususta internet sansürünün kaldırılması ve başörtü meselesinin esnetilmesi konularında nispi bir açılıma gitmesi muhtemeldir. Ancak Instagram ve X gibi platformların tamamen serbest bırakılması ise oldukça zor görünmektedir. Zira İran yönetimi başta sokak protestoları olmak üzere bu platformlardan sıklıkla darbe yemiş durumdadır.

Dış politika alanında ise başta Arap Körfez ülkeleri olmak üzere komşu ülkelerle yumuşama ve normalleşme sürecine gidilmesi muhtemeldir. Nitekim Pezeşkiyan seçim zaferinden hemen sonra söz konusu ülkelerden olumlu mesajlar almıştır. Ayrıca Çin'in ara buluculuğunda önceden başlatılan bir normalleşme de söz konusudur. İran'ın Batı ile ilişkileri ise ağırlıklı olarak ABD ile ilişkileriyle bağlantılı olarak şekillenmektedir. Bu açıdan eski ABD Başkanı Donald Trump'ın yeniden iktidara gelme olasılığı dikkate alındığında nükleer anlaşmanın tekrar yürürlüğe girmesi oldukça zor görünmektedir. Zira Trump sadece nükleer programın değil aynı zamanda İran'ın bölgedeki vekil güçleri ve füze programının da müzakereye dahil edilmesini istemektedir. Lakin bu iki husus İran'ın dış politi-

ka çerçevesini belirleyen dini lider için kırmızı çizgi niteliğindedir. Bununla birlikte daha önce Batı ile uzun süre müzakere yürüten ve Pezeşkiyan'ın kad-

rosunda yer almasına kesin gözüyle bakılan Cevad Zarif "Ne koparırsak kardır" mantığıyla bu alandaki şansını deneyecektir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)